

УДК 379.85

ІКОНИ БОГОРОДИЦІ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИЗМІ ЛЬВОВА

М.В. Кланчук

Львівський інститут економіки і туризму

Львів як туристична дестинація вже візнаваний не тільки в Україні, але й далеко за кордоном. Щороку все більше туристів приїжджає до міста Лева, щоб на свої очі побачити всесвітню спадщину ЮНЕСКО та відчутти неймовірний колорит міста. Для багатьох гостей міста релігійні традиції регіону є ще зовсім невідомими і дуже цікавими. Нині туристи все частіше цікавляться сакральними пам'ятками. Туристичний бізнес міста подекуди не встигає за розвитком бажань гостей і потребує інновацій. Саме популяризація сакральних, справді європейських цінностей (а не тих, що зараз нав'язуються) може дати можливість для подальшого розвитку. Водночас це допоможе стерти ксенофобію, яка зараз також присутня в багатьох гостей із інших країн, оскільки імідж нашої держави у зв'язку з останніми подіями значно знизився.

Ключові слова: ікона, Матір Божя, туризм, інновація, сакральні цінності.

Постановка проблеми. На сьогодні Львів відомий далеко за межами України своїм туристичним потенціалом. На протязі останніх років кількість туристів у Львові зросла майже в 3 рази. Так в 2007 році до Львова завітало близько 700 тис. туристів, а в 2015 цей показник становив майже 2 млн (за даними міського управління туризму ЛМР). Основним напрямом туристичної діяльності і основним аспектом є безперечно культурно пізнавальний туризм. За даними центру туристичної інформації Львова переважна більшість туристів, які приїжджають до міста (близько 75 %), приїхали відпочивати [11]. Актуальними також є паломницькі тури, проте ця ніша на сьогоднішній день не надто заповне-

на пропозиціями. Власне і це є основою нашого дослідження, актуальність таких є очевидною. Хоча сакральні пам'ятки міста безперечно привертають увагу багатьох туристів, проте тільки мізерна частка їх розглядають ці об'єкти з точки зору паломництва. Метою статті є спроба розкриття потенціалу використання ікон Пресвятої Богородиці в туризмі.

Результати досліджень. У місті на сьогодні є близько сотні діючих Християнських храмів різних гілок і конфесій. В цих храмах зберігаються численні реліквії, які можуть стати об'єктом поклоніння багатьох паломників. У статті наведемо деякі дані і факти про численні у Львові ікони Матері Божої Марії. Найбільш шанованими здавна вважаються ікони, які є посередниками між молільниками і Пресвятою Богородицею та передають цілющу ласку завдяки якій можна оздоровитись ці зцілитись від недуг. В традиції є відзначати такі ікони коронами. Після відповідного обряду ікону називають «Коронована».

Теребовлянська чудотворна ікона Божої Матері знаходиться сьогодні у Львівському Архикафедральному соборі Св. Юра. Ця чудотворна ікона Божої Матері – одна із найстаріших «плакучих» ікон України (рис. 1). Ікона із давніх часів належала родині Римбалів, яка з покоління в покоління успадковувала священничий сан в Теребовлі. Перші історичні повідомлення саме про цю ікону Божої Матері свідчать, що вона спочатку знаходилася у світській церкві, парохом якої був Григорій Римбала. Надалі ікона Пресвятої Богородиці знаходилася в монастирській Святопреображенській церкві ЧСВВ [10].

Ікона відома з XVII ст. коли до України часто «навідувались» татарські чи ту-

рецькі загарбники. Під час одного із таких набігів ікона проявила свої чудодійні властивості. Під час молитви перед цією іконою відбулось диво – замінована турками стіна замку, де перебували молільники, після вибуху не зруйнувалась. Згідно легенди вибух спрямував всю свою силу у бік загарбників і знищив багатьох із них. Також стріли і кулі повертались в бік турків. За словами одного із атакуючих, він та багато інших чітко бачили як пишно одягнута пані ходила по стіні і наче відштовхувала кулі і стріли від замку [3]. Після того як військо у паніці відступило, на цій території запанував мир. Місце стало паломницьким центром. У теребовлянській судовій книзі під 1663 р. записано, що вперше «...Образ Пречистої Діви плакав у четверговий день перед українським Великоднем»... Знову, вдруге ця ікона Пречистої Діви Марії»... ревно плакала змінившись», у Великодню Суботу. Згодом, у 1673 р., львівський єпископ Йосип Шумлянський переніс ікону до собору св. Юра у спеціально збудовану каплицю, запросив монахів для догляду за нею та заснував для цього окремих фонд [13].

Згідно задокументованих даних, Мати Божа два рази під час битв із турками – у 1676 р. біля Жванця і в 1683 р. біля Відня – в чудесний спосіб відвернула від єпископа Йосифа Шумлянського загрозу смерті. Йдучи у військові походи проти турків, єпископ завжди щиро молився перед Теребовлянською чудотворною іконою Пресвятої Богородиці (в походах він брав участь як радник польського короля Яна III Собеського).

У 1704 р., коли шведи обступили Львів і взяли його в облогу, Пречиста Діва, до якої молилися львівські міщани перед Теребовлянською іконою, врятувала місто від розорення шведськими військами. 25 червня 2001 р. Святіший Отець Іван-Павло II під час свого візиту в Україну, особисто коронував Теребовлянську чудотворну ікону Пресвятої Богородиці, що символізує особливе шану-

вання святині.

27 червня 2001 р. Святішим Отцем було короновано також ікону Деревнянської Богородиці для церкви апостола Андрія Первозванного отців василіан (рис. 2). Відомо, що 1786 р. одна родина з села Деревні на Жовківщині, вдячна за народження сина, а згодом і за його оздоровлення від вродженої сліпоты, пожертвувала ікону в монастир василіан у Жовкві та замовила дерев'яні позолочені шати для неї. 1948 р. монастир було закрито [10]. Ікону переховував василіанин отець Антоній Масюк у Крехові та Малехові. 18 січня 1990 р. Деревнянську Божу Матір було встановлено у церкві св. Онуфрія, а 12 грудня того ж року урочисто перенесено у церкву ап. Андрія Первозванного. В середині 1990-х рр. ікона була виставлена для вшанування у Жовкві, а у Львові була лишень копія, згодом святиня повернулася до міста Лева. За посередництвом ікони відбулись вже численні дива, про що свідчать воти, вмонтовані у вітвар, на якому закріплена ікона [7].

Однією з найважливіших і найцінніших для всіх львів'ян безперечно є ікона Львівської Богородиці, яка вперше стала предметом наукових досліджень у контексті формування виставки вірменських пам'яток у Львові 1932 р. (рис. 3). Польський дослідник Мечислав Гембарович характеризував образ як ікону «візантинізуючої Мадонни», перемальовану і створену бл. 1534 р. Даткування пам'ятки опиралося на найдавніший запис на звороті ікони, який засвідчує її освячення Львівським латинським архієпископом Бернардом Вільчеком саме цього року. Інші зазначені на іконі дати – 1586 та 1671 рр., вказували на час «відновлень» – перемалювань зображення. На поєднання східних і західних елементів у пам'ятці саме 1534 р. вказував також і відомий польський мистецтвознавець Тадеуш Маньковський [6; 8].

Знову про святиню заговорили аж у 1984 р., коли вона була закуплена від

приватної особи до фондів Львівської картинної галереї. За свідченням тогочасного директора картинної галереї, відомого українського мистецтвознавця Бориса Возницького, приніс ікону в червні 1984 р. інженер Андрій Отко. З його слів, ікону в 1940-х рр. переховувала вчителька школи вірменок-бенедиктинок пані Станкевич. Після смерті вчительки ікона опинилася у її вихованки – Софії Блонської, матері А. Отка [2].

Згідно з концепцією Б. Возницького, ікона була перенесена з котроїсь із львівських церков до латинської кафедри у зв'язку із тим, що під час пожежі у місті 1527 р. було знищено оздобу інтер'єру храму. У другій половині XVI ст., коли Католицька Церква активно впроваджувала у життя рішення Тридентського собору, ікону, як створену іновірцем, було переписано 1586 р., можливо, вірменським малярем Павлом Богушем. Коли ж львівський латинський архієпископ Ян Димітр Соліковський ініціював «очищення костелів від чужих ікон», образ був переданий вірменам. Таким чином, Львівська Богородиця зберігалася у вірменському соборі до XX ст. Головним аргументом на користь раннього датування ікони – XIV ст. (1360-ті рр.), Б. Возницький вважає стилістичну близькість образу із «Мадонною з Вевержі», що зберігається у Національній галереї у Празі. Дослідник В. Александрович у своєму дослідженні критично проаналізував запропоновані версії [1; 8].

Важливим є і виявлення спільної іконографічної традиції Львівської Богородиці з образом Богородиці Одігітрії з церкви св. Симеона Богоприємця у с. Звертів під Львовом (кін. XV – поч. XVI ст.), іконою з церкви св. Параскеви у Красові, іконами з Белза та Буська (Богородиця зображена на голубому фоні). Багатство пам'яток вказує на атмосферу тісної мистецької та міжконфесійної взаємодії у формуванні іконографії Богородиці Одігітрії у Львівській єпархії, та, зокрема, у самому кафедральному місті.

Таким чином, історія виникнення унікальної пам'ятки може бути пов'язана як із пізньовізантійською традицією ісихастського іконописання (йдеться про образ на темному тлі), що була характерною для православної церковної культури XIV–XV ст., так і з формуванням ранньомодерної львівської іконописної традиції [8].

На даний час ікона зберігається у каплиці палацу Потоцьких у Львові. Біля неї проводяться Богослужіння.

У Вірменському кафедральному соборі Успіння Пресвятої Богородиці у Львові зберігається Кам'янецька чудотворна ікона Матері Божої (рис. 4). Звідки у Львові ця ікона – достеменно невідомо. Датована вона XVII століттям. У Кам'янці-Подільському (звідси, власне, й назва ікони) вона зберігалася у вірменській церкві, яку згодом зруйнували. Відтак образ, за однією з версій, перевезли до вірменської церкви у Львові. За іншою версією Вірменська Одігітрія потрапила згодом до Києва і сьогодні перебуває в музеї Ханенків. Найвірогідніше, що це дві різні ікони. Колись Кам'янецька ікона від часу дуже сильно потемніла, проте (за версією церковників) самостійно відновила та висвітлилась. Цей образ також коронований і має срібно-золочені шати. Ця ікона Матері Божої належить до типу «Одігітрія» (з грецької – «Провідниця»), Богородиця вказує рукою на дорогу спасіння – на свого сина-Бога Ісуса Христа. Ікона є об'єктом паломництва не тільки для вірмен [5].

У Львівському кафедральному соборі Успіння Пресвятої Діви Марії РКЦ зберігається копія чудотворної ікони Ченстоховської (Белзької) Богородиці (рис. 5).

Оригінал ікони писаний на липовій дошці, ікона можливо є однією з тих, які приписують пензлю євангелиста Луки. За переказом, її переховували в царських палатах у Царгороді, й звідти князь Лев Данилович привіз її на Русь та помістив у церкві на Княжому дворі у Белзі. 1382 року князь Володислав Опільський, во-

лодар Русі (1372–1378, 1385–1387), за-
 фондував монастир паулінів на Ясній
 Горі у Ченстохові та переніс туди Белзь-
 ку Богородицю. Сьогодні Ченстоховська
 Божа Матір є найбільшою святинею
 Польщі, однією з найшановніших Бого-
 родичних ікон у світі. Сучасні польські
 дослідження підтверджують, що перший
 шар з'явився не раніше XII-XIII ст. Дру-
 гий – середини або другої половини XIV
 ст., виник під впливом італо-венетійської
 традиції. Третій шар - ще пізніше [4; 10].

Рис. 1. Ікона Теревовлянської Богородиці

Рис. 3. Львівська Богородиця

Рис. 2. Ікона Деревнянської Богородиці
 (по обох боках воти, здебільшого у вигляді
 сердець) [5]

Рис. 4. Ікона Кам'янець-Подільської
 Богородиці [5]

Рис. 5. Ікона Ченстоховської (Белзької) Богородиці

Рис. 7. Львівська ікона Божої Матері Благодатної

Рис. 6. Львівська ікона Богородиці Провідниці (Одигітрії)

Рис. 8. Ікона Матері Божої Пантанасса [5]

Дуже важливою подією у житті Львова релігійного була дата 1 липня 1751 р. коли було здійснено перший акт коронування ікони у Львові. Відповідно до брева Папи Бенедикта XIV (1740–1758) від 10 грудня 1749 р., було короновано ікону Богородиці Провідниці (Одигітрії) для церкви Тіла Христового монастиря домініканців у Львові. Коронацію за участі восьми католицьких єпископів трьох обрядів здійснив митрополит Львова архієпископ Микола Вижицький (рис. 6) [10].

Писану на кипарисовій дошці, за пе-

реказом, авторства евангелиста Луки, ікону принесла царівна Анна з Царгорода до Києва після хрещення Володимира Великого. Згодом вона стала родовою святиною Мстиславовичів-Романовичів. 1270 р. при заснуванні монастиря і церкви апп. Петра і Павла князь Лев Данилович пожертвував ікону руським монахам. 1377 р. князь Володислав Опольський разом із церквою Петра і Павла передав її домініканцям. За іншою версією, її подарував князь своїй дружині Констанції, а вона вже передала домініканцям. Ікона уславилася чудами. Крім католиків, її вшановували, за словами М. Груневега, русини і вірмени [10; 12].

1946 р. домініканці забрали ікону з собою до Польщі, її поміщено праворуч від головного вівтаря у церкві св. Миколая монастиря проповідників у Гданську. У Львові залишилась копія.

Часто прочани у місті Лева відвідують ікону Божої Матері Благодатної в кафедральному соборі Успіння Пресвятої Діви Марії (рис. 7). Відомо що в XVIII ст. за дорученням Папи Пія VI, ікона була коронована, тобто цим самим було підтверджено факт особливого шанування ікони і фактично признано її надприродні властивості, які вона передавала від матері Божої.

1598 року ікону було намальовано Йосипом Шольц-Вольфовичом як надгробну з нагоди смерті внучки Катерини Домагалічової. Спочатку вона висіла на стіні собору над могилою. 1645 р. зі становленням культу ікони до вівтаря було прибудовано каплицю. 1 квітня 1656 р. король Ян Казимир переніс ікону Богородиці Благодатної з каплиці до вівтаря собору і склав перед нею обітницю, віддав себе і свою державу під опіку Королеви Польської Корони. 26 квітня 1946 р. митрополит Львова архієпископ Євген Базяк забрав ікону з собою до Польщі. Вона переховувалася у Кальварії Зебжидовській, Кракові, Тарнові. 2 лютого 1974 р. єпископ-номінант Мар'ян Рехович запровадив її до прокафедрального собору в Любачеві. У 1978–1982 рр. у Кракові в Академії мистецтв проф. Йосип

Никель провів реставрацію ікони Божої Матері Благодатної та виконав дві її точні копії. Оригінал для зберігання поміщено в скарбницю кафедрального собору на Вавелі в Кракові, а копії коронував Папа Іван Павло II: 19 червня 1983 р. на Ясній Горі в Ченстохові для конкафедрального собору в Любачеві та другу – 26 червня 2001 р. на Службі Божій для кафедрального латинського собору Успіння Пресвятої Богородиці у Львові [9; 10].

В одному із трьох храмів російської православної церкви (УПЦ МП) у Львові зберігається копія ікони Матері Божої Пантанасса, або Всецариця (рис. 8). Це копія чи не найвідомішої ікони, оригінал якої є на Афоні у Ватопедському монастирі. Намальований цей образ у XVIII столітті з благословення старця Йосифа Ісахааста. Як переповідав сам старець, одного разу до монастирської церкви зайшла молода людина. І щойно хотіла помолитися, як лик Божої Матері осяяло неземне світло. Якесь невидима сила кинула чоловіка об підлогу. І коли все це завершилося, він вирішив піти до сповіді, під час якої розповів священику, що тривалий час займався магією та окультними науками. Матір Божа в той день «переконала» його змінити життя і зректися цього заняття. Саме з того часу Пантанасса славиться тим, що протистоїть злу та магії. Копій цієї ікони у світі чимало [5].

В 1990-х рр. архієпископ Львівський і Галицький УПЦ МП Августин возив новостворену копію цього образу на Афон, аби освятити і прикласти до оригіналу. Відтоді у львівському Святогеоргіївському храмі відправляють молебні й акафісти Богородиці Пантанассі [5].

Висновки. Отже слід підвести підсумок тим, що у Львові є три ікони Богородиці – Теребовлянська, Деревнянську та Благодатна, літургійний акт коронування яких було здійснено Папою Іваном Павлом II 2001 р. Також є копії коронованих ікон (Белзька та Провідниці), які прославились у світі. У місті Лева зберігається ікона з Кам'янця-Подільського, яка має за-

гадкову та давню історію і також є коронованою. Безперечно, найбільшу увагу мала б привертати до себе ікона Львівської Богородиці, віднайдена після довголітнього забуття і зараз доступна для вшанування. Окремо слід зазначити про копію чудотворної ікони Матері Божої Пантанасса, або Всецариця, яка прославилась у Львові своїми дивами. Всі ці реліквії мають стати основою для релігійного чи паломницького туризму у Львові, оскільки потенціал їх важко переоцінити.

Література

1. Александрович В. Львівська ікона Богородиці 1534 року // Релігії в Україні. Дослідження і матеріали. – Львів, 1994. – II. – С. 10–25.
2. Возницький Б. Львівська Богоматір / Б. Возницький // Дзвін. – Львів, 1992. – № 1–2. – С. 150–153.
3. Вояковський Н. Шляхами наших прочан : проповіді про чудотворні ікони Божої Матері / Н. Вояковський. – 2-е вид. – Л. : Місіонер, 1998. – 199 с.
4. Różycka-Bryzek A. Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w świetle badań historii sztuki / A. Różycka-Bryzek, J. Gadomski // Studia Claromontana. – 1984. – № 5. – S. 27–52.
5. Березовська І. Пречистому образу Твоєму поклоняємось / І. Березовська // Львівська пошта. – № 39–40 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivpost.net/suspilstvo/n/29650>
6. Головний сайт УГКЦ Львів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ugcc.lviv.ua/actual/news/1451-koni_Lvivska_Bogorodicia_cog.html
7. Деревнянська чудотворна ікона Божої Матері : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pilgrimage.in.ua/derevnyanska-chudotvorna-ikona-bozhoyi-materi/#prettyPhoto>
8. Ікона Львівської Богородиці : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://velychl.lviv.com/ikona-lvivskoyi-bogorodytsiodna-z-najzagadkovishyhpam-yatokukrayinskoji-tserkovnoyi-kultury/>
9. Історичний нарис собору Успіння Пресвятої Діви Марії у Львові : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lwowskabazylika.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=3&lang=uk
10. Короновані ікони Львова : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/40926/

11. Львівська міська рада : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://city-adm.lviv.ua/>

12. Мартін Груневег Опис міста Львова (близько 1601 – 1606 рр.) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/gruneweg.htm>

13. Чудотворна ікона Теребовлянської Божої Матері : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sobor-svyura.lviv.ua/chudotvorna-ikona-terebovlyanskoji-/>

Klapchuk M.V. MOTHER OF GOD ICONS AND THEIR USE IN TOURISM OF LVIV.

Lviv is recognizable as a tourist destination not only in Ukraine but also far abroad. More and more tourists come to Lviv every year to see its UNESCO world heritage site and feel an incredible flavor of the city. The number of tourists in Lviv has increased almost 3 times recently. So, in 2007 about 700 000 tourists visited the city, while in 2015 their number was nearly 2 000 000 (according to the City Department of Tourism LCC). The main focus of tourism considered certainly cultural tourism. According to the tourist information center in Lviv most tourists who have visited the city (about 75%) came to rest. Sometimes tourist business of the city do not keep up with the development needs and welcome innovation.

Religious traditions of the region are still not known and very interesting for many visitors. Nowadays tourists are increasingly interested in sacred monuments. That popularizing real sacred European values (not imposed ones) may give an opportunity for further development. At the same time it will help to erase xenophobia, which is also present in many visitors from other countries, as the image of our country in connection with the recent events has dropped significantly. The article is an attempt to unleash the potential of using icons of the Holy Virgin in tourism.

Keywords: icon, Mother of God, tourism, innovation, sacred values.

Кляпчук М.В. ІКОНЫ БОГОРОДИЦЫ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ТУРИЗМЕ ЛЬВОВА.

Львов как туристическая дестинация уже известен не только в Украине, но и далеко за рубежом. Каждый год все больше туристов приезжает в город Льва, чтобы своими глазами увидеть всемирное наследие ЮНЕСКО и почувствовать невероятный колорит города. Для многих гостей города религиозные традиции региона еще совсем неизвестны и очень интересны. Сейчас туристы все чаще интересуются сакральными памятниками. Туристический бизнес города порой не успевает за развитием желаний гостей и нуждается в инновациях. Именно популяризации сакральных, действительно европейских ценностей (а не навязываемых сейчас) может дать возможность для дальнейшего развития. В то же время это поможет стереть ксенофобию, которая сейчас также присутствует во многих гостей из других стран, так как имидж нашего государства в связи с последними событиями значительно снизился.

Ключевые слова: *икона, Матерь Божия, туризм, инновации, сакральные ценности.*